

Лозовецька В. Т.

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії
професійної орієнтації і виховання
Інституту професійно-технічної
освіти НАПН України*

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті акцентовано увагу на тому, що сучасні соціально-економічні зміни потребують від учителя швидкої адаптації до реальних умов діяльності. Відповідна професійна підготовка має орієнтуватися на професіоналізм, творче застосування знань і умінь, гнучкість і мобільність, внутрішню потребу у неперервному професійному саморозвитку, адаптацію до сучасних соціально-економічних змін, передбачаючи забезпечення готовності майбутнього вчителя до креативної професійної діяльності.

Ключові слова: *вчитель, соціально-економічні зміни, професійна підготовка, професійна адаптація, креативність.*

В статье акцентировано внимание на том, что современные социально-экономические изменения обуславливают необходимость быстрой адаптации учителя к реальным условиям деятельности. Соответствующая профессиональная подготовка должна ориентироваться на профессионализм, творческое применение знаний и умений, гибкость и мобильность, внутреннюю потребность в непрерывном профессиональном саморазвитии, адаптацию к современным социально-экономическим изменениям, предусматривая обеспечение готовности будущего учителя к креативной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *учитель, социально-экономические изменения, профессиональная подготовка, профессиональная адаптация, креативность.*

In the article the attention is paid to the modern social and economic changes which need teacher's quick adaptation to the real conditions of activity. Certain professional preparation should focus on professionalism, creative skills and abilities carrying out, pliability and mobility, inner need in continuous professional self-development, adaptation to modern social and economic changes, on predicting the ensuring of future teacher readiness to creative professional activity.

Key words: *a teacher, social and economic changes, professional preparation, professional adaptation, creativity.*

Сучасні соціально-економічні зміни, стрімкий розвиток інформаційних технологій, високий рівень вимог і потреб суспільства щодо якості освітніх послуг зумовлюють необхідність постійного професійного зростання особистості вчителя щодо його оволодіння додатковими знаннями і вміннями, гнучкої зміни професійного поля діяльності. Відповідна модернізація освітніх процесів, їх осучаснення та оновлення в умовах ринкових перетворень, здійснюється відповідно до нових цілей та потреб сучасного суспільства з обов'язковим урахуванням перспектив розвитку, з оновленням змісту, форм та методів навчання, координацією форм навчально-виховної діяльності, формуванням відповідного рівня компетентності вчителя.

Варто наголосити на тому, що на ринку праці цінують, насамперед, креативність, гнучкість, самостійність у здійсненні та прогнозуванні власних професійних дій; готовність до зміни профілю діяльності, на засадах креативного підходу в удосконаленні своїх кваліфікацій і компетенцій, опануванні новими соціально-економічними ролями.

У теперішніх соціально-економічних умовах діяльності поняття «креативність» вже не є атрибутом тільки видатних особистостей. Все частіше, поняття «креативність» щодо особистості вчителя розглядається як певний спосіб здійснення професійної діяльності на засадах самостійності, відкритості, толерантності, звільнення від стереотипів у розв'язанні складних педагогічних ситуацій і проблем, прагненні до ефективної самореалізації. Креативність, власне кажучи, розглядається як ключ до професійного успіху і є необхідною якістю будь-якої особистості, яка розвивається в умовах глобалізованої, інтегрованої цивілізації з неперервним розвитком науки і техніки. Для того, щоб ефективно функціонувати в сучасному світі, який так швидкоплинно змінюється, особистість у будь-якій галузі фахової діяльності, мусить оволодіти сучасною системою професійно-значущих цінностей в контексті сучасних соціально-економічних змін.

Мета статті – охарактеризувати особливості підготовки вчителя у сучасних умовах як креативної особистості.

Запропонована Е. Климовим модель професійного самовизначення сучасної особистості передбачає:

- розуміння та сприйняття сучасних соціально-економічних потреб суспільства;
- чітке визначення цілей та етапів щодо подальшої професійної праці;
- орієнтування в складних професійних ситуаціях, виборі професії;
- можливі резервні форми і підходи щодо подальшої професійної діяльності [3, с. 137–148].

Суттєвим чином це стосується особистості вчителя, що підтверджує значущість впливу соціально-економічних чинників на педагогічну систему підготовки вчителя, його професійний саморозвиток і професійну самореалізацію.

Як правило, сучасні соціально-економічні вимоги локалізуються на одному із елементів системи, який піддається обов'язковій перебудові, однак, якщо цей процес не передбачає перебудову інших елементів системи або підсистеми, тобто ігнорується взаємозв'язок між їх елементами, то тоді перебудований елемент або самовиключається, або вступає в суперечність з іншими елементами системи, що може призвести до повного руйнування системи [1].

Звертаємо увагу на те, що функціонування педагогічної системи підготовки сучасного вчителя має здійснюватися на засадах застосування принципів системності і свідомості у визначенні нових підходів, нових освітніх цілей і мотивів, перебудові структурних елементів педагогічної системи за умови, що реформування освітніх процесів має враховувати актуальні освітні потреби і проблеми, формування сучасних особистісних і професійних компетенцій майбутнього вчителя, шляхи його ефективної адаптації в реальному освітньому середовищі. Забезпечення готовності майбутнього вчителя до сучасних умов професійної діяльності потребує не тільки розкриття особливостей структури кожного елемента педагогічної системи, але й відповідного удосконалення функціональних зв'язків у контексті сучасних соціально-економічних умов та майбутньої професійної діяльності. Все це, в свою чергу, потребує не тільки коригування структурних елементів педагогічної системи, але й відповідного удосконалення функціональних зв'язків системи в контексті впливу сучасних соціально-економічних змін на професійну діяльність вчителя, організацію відповідних форм навчально-пізнавальної діяльності, зорієнтованих на підготовку творчої особистості, з урахуванням її можливості і здатності щодо ефективного професійного саморозвитку в умовах ринкового середовища.

Вчені вважають, що формування творчого потенціалу педагога має здійснюватися в умовах пошуково-дослідної діяльності. Причому, найефективнішою формою є комплексна дослідницька робота, що поєднує психологічний, соціально-педагогічний, технологічний та управлінські аспекти, які інтегруються і проявляються у вигляді педагогічних або організаційно-педагогічних висновків, моделей і рекомендацій. Індивідуальне дослідження проводиться одним дослідником і його організація являє собою самоорганізацію діяльності. Логіка дослідження фіксується в основних

документах, що визначають зміст, спрямованість і методику пошуку, і в концепції, і в дослідницькому проекті. Така форма навчальної роботи потребує відповідного інтелектуального потенціалу особистості [2, с. 32–48].

Я. Пономарьов розрізняє такі фази функціонування механізму творчості:

- логічний аналіз проблеми – використання наявних знань, виникнення потреби в новому;
- інтуїтивного розв'язування – задоволення потреби в новому;
- вербалізації інтуїтивного рішення – набуття нового знання;
- формалізації нового знання – формулювання логічного рішення.

Творче розв'язання задач (технічних, наукових, тощо) пов'язане з систематичною організованою інтелектуальною працею, поступовим проходженням усіх етапів і фаз розв'язування, використанням спеціальних прийомів звуження поля пошуку, формуванням і перевіркою гіпотез.

Принциповим для творчих задач є «нульова фаза» – бачення самостійності задачі у її пошуку та постановці.

Наукова школа В. Давидова визначає такі найважливіші засади виховання творчої особистості професіонала для всіх сфер трудової діяльності:

- виявлення суттєвих зв'язків між предметами і явищами;
- знаходження узагальнених шляхів розв'язання професійних задач [4, с. 270–332].

О. Зельц, досліджуючи умови виховання творчої особистості, розглядав мислення як сукупність інтелектуальних операцій. Причому, людина, розв'язуючи задачу, створює «проблемний комплекс», у якому виділяються характеристики відомого, місце невідомого і пошукового. У незакінченості цього комплексу вчений вбачав суть проблеми [4, с. 275–276].

Аналіз вищевказаного, урахування власного досвіду, дають можливість зробити висновок, що у підготовці сучасного вчителя важливою формою навчальної діяльності у розвитку його творчого потенціалу є дослідницька робота на засадах:

- проведення професійно-орієнтованих ігор із розв'язанням комплексу проблемних ситуацій та завдань, що віддзеркалюють сучасні соціально-економічні аспекти педагогічної діяльності вчителя;
- опрацювання відповідних рекомендацій щодо інтелектуалізації навчального процесу на основі системного розв'язання майбутнім учителем конкретних навчальних завдань;
- участь у розробці освітніх проектів і програм щодо вирішення

реальних навчальних проблем конкретного освітнього середовища.

На нашу думку, така форма навчальної роботи, яка орієнтується на професійно-спрямовану навчальну діяльність дослідницького характеру, створює умови для педагогіки співробітництва, реального професійного спілкування і співпраці. Процес виконання реальних професійних завдань спонукає до творчого пошуку, професійної самостійності, розвитку професійно-важливих якостей майбутнього вчителя, таких як:

- здатність до діагностики актуальних педагогічних проблем та оперативного реагування на їх розв'язання;
- здатність до застосуванням сучасних інноваційних технологій навчання;
- комунікативність;
- здатність працювати в групі;
- уміння аналізувати, порівнювати і прогнозувати результати професійної діяльності;
- здатність до самостійного проектування інноваційних методик навчання;
- готовність до розв'язання реальних завдань педагогічної діяльності.

Ми вважаємо, що професійна підготовка майбутнього вчителя щодо його готовності до сучасних умов праці має передбачати формування відповідного професійного мислення на засадах усвідомлення майбутнім учителем потреби опанування додатковими професійними та особистісними компетенціями в контексті перспективного розвитку освітньої галузі. Ефективним у цьому є застосування професійно-орієнтованих технологій проектного навчання, які суттєвим чином оптимізують психолого-педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя, сприяючи активізації його розумової діяльності, мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, розвитку особистісного творчого потенціалу, готовності майбутнього вчителя до креативної діяльності.

Наш досвід свідчить, що застосування проектних технологій навчання доцільно здійснювати на основі системного розв'язання реальних проектних завдань, що водночас передбачає:

- розвиток мислення, спрямованого на аналіз сучасних соціально-економічних змін щодо ефективного професійного саморозвитку особистості;
- аналіз «професійних помилок» результатів спостереження або експерименту (дидактичний зміст цього прийому полягає не лише в загостренні суперечностей, а також у подальшому їх поясненні);
- аналіз різних думок і пропозицій з розв'язання однієї і тієї ж педагогічної проблеми (цей дидактичний прийом доцільний при проведенні підсумкового заняття з певної теми курсу);

- аналіз результатів існуючого професійного досвіду, результатів наукових досліджень з проблем галузі (застосування цього прийому доцільне в процесі вивчення певної теми навчальної дисципліни);

- проектування освітніх процесів та програм щодо розв'язання реальних професійних задач.

Результати наших досліджень [5, с. 113–121] доводять, що відповідні дидактичні засади підготовки сучасного вчителя мають передбачати:

- відображення в змісті навчання професійно-спрямованої структурованої інформації проблемного характеру;

- професійно обґрунтований вибір форм та методів навчання, мотивів та цілей навчально-виховного процесу;

- організацію проектної діяльності з розробкою конкретних рекомендацій, виконанням реальних проектних завдань та програм;

- розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя, його особистісних і професійних якостей;

- готовність до креативної діяльності.

Суттєвим у цьому є забезпечення здатності майбутнього вчителя до досягнення конкретних навчально-виховних цілей у реалізації сучасних освітніх концепцій, що в свою чергу передбачає:

- урахування сучасних освітніх потреб;

- чітке визначення професійно-орієнтованих мотивів і пріоритетів;

- спрямованість навчального процесу на реальні професійні функції в контексті сучасних освітніх вимог і потреб;

- адекватне сприйняття потреби в оволодінні додатковими особистісними і професійними компетенціями;

- особистісну відповідальність за результати власної праці;

- усвідомлення особистісної ролі у власному професійному саморозвитку;

- прогностичність у застосовуванні професійних знань та умінь;

- креативність у розв'язанні складних професійних завдань реального навчального середовища.

Наш досвід свідчить [6, с. 151–158], що обґрунтування відповідних дидактичних засад професійної підготовки сучасного вчителя має передбачати застосування системного підходу, структурного та функціонального аналізів складових системи професійної підготовки в контексті сучасних соціально-економічних змін, організацію пошуково-дослідницької та проектної діяльності, формування творчих умінь та здатностей майбутнього вчителя, його готовності до креативної діяльності у розв'язанні реальних освітніх завдань.

Сутність основних наукових положень дидактичних засад професійної підготовки вчителя в контексті його готовності до креативної діяльності

полягає у даліподаному:

- професійна підготовка сучасного вчителя, проектування відповідної системи професійних знань і умінь має враховувати особливості його професійної діяльності в контексті сучасних соціально-економічних змін;
- підготовка вчителя потребує чіткого визначення професійно-орієнтованих цілей та мотивів навчання, організації професійно-орієнтованих форм навчально-пізнавальної діяльності;
- сучасна професійна діяльність учителя потребує формування відповідної системи професійних цінностей особистості щодо ефективної діяльності в умовах ринкового середовища, урахування інтеграційних процесів, що мають місце як у межах навчальної дисципліни, так і на міжсистемному рівні;
- професійну підготовку сучасного вчителя може забезпечити педагогічна система, яка передбачає формування професіонала на засадах застосування діяльнісно-компетентнісного підходу, системного відтворення у навчальному процесі реальних професійних функцій учителя, формування його особистісних і професійних компетенцій;
- обов'язковою формою навчальної діяльності у підготовці сучасного вчителя є організація пошуково-дослідницької і проектної діяльності із розв'язанням конкретних професійних завдань, формуванням креативного професійного мислення;
- обов'язковим є моделювання реальної функціональної професійної діяльності майбутнього вчителя на всіх етапах його підготовки (див. рис. 1).

(джерело власне)

***Рис. 1. Загальна модель дидактичних засад професійного навчання
щодо готовності вчителя до креативної діяльності***

Таким чином, аналізуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що підготовка сучасного вчителя має здійснюватися з урахуванням соціально-економічних та професійних змін, орієнтуючись на професіоналізм, творче застосування знань і умінь, внутрішню потребу в оволодінні додатковими кваліфікаціями і компетенціями, готовність до креативної діяльності, що загалом сприятиме ефективному професійному саморозвитку і самореалізації майбутнього вчителя в реальних умовах праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем / В. П. Беспалько. – Воронеж : Изд-во Воронеж., ун-та, 1977. – 307 с.
2. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 208 с.
3. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – Ростов-на-Дону : Изд-во «Феникс», 1996. – № 3. – 509 с.
4. Психологія / за ред. Ю. Л. Трофимова. – К. : Либідь, 2000. – 558 с.
5. Walentyna Łozowiecka. Podstawy metodologiczne przygotowania nauczyciela jako kreatywnej osobowoci. Pedagogika. T. 8 Kształcenie pedagogów – strategie, koncepcje, idee «Język – komunikacja – etyczność – twórczość». Część 1. problemów kształcenia nauczycieli. Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku – Płock, 2009. – S. 113–121.
Walentyna Łozowiecka. Podstawy metodologiczne kształtowania myślenia kreatywnego osobowości w jej adaptacji do nowych warunków pracy. Edukacja Jutra. Tatrzańskie seminarium naukowe. – Tom 1. – Wrocław, 2009. – S. 151–158.